

Kirja-arvio

Om allting, ingenting och någonting

Kaikesta, ei mistään ja jostakin, suom. Kai Nieminen

Jan-Christer Wahlbeck; Basam Books (2023)

perhe- ja paripsykoterapeutti, perheneuvoja Päivi Kangas &
perheneuvoja, seksuaalineuvoja, FM (kirjallisuudentutkimus) Noora Lindroos

Suuri osa meistä perhe- ja paripsykoterapeuteista tuntee porvoollaisen, Vaasasta kotoisin olevan psykologin, psykoterapeutin ja kirjailijan *Jan-Christer Wahlbeckin* ennen muuta perhe- ja pariterapiakouluttajana ja työhönohjaajana sekä muistaa hänet Perheterapiayhdistyksen aiempänä puheenjohtajana.

Hänen kolmastoista kaunokirjallinen teoksensa *Om allting, ingenting och någonting* on mielenkiintoinen yhdistelmä vapaamittaista runoutta ja proosarunoja. Oikeastaan teos on kolme runokokoelmaa yhdessä: Teoksen aloittaa vapaamittaisista runoista koostuva nimateos. Kokoelman toinen kirja on nimeltään *Osannolika fantasier* (Epätodennäköisiä kuvitelmia). Sen 24 runoa alkavat proosamuotoisesti ja jatkuvat vapaamittaisesti. Kolmannessa osassa – *Äkta längtan till döds* (Kuolemaan saakka kestävä aito kaipaus) – vapaamuotoiset runot ja proosarunot vuorottelevat.

Teos on kirjailijan kolmas Basam Books -kustantamon julkaisema runoteos, jossa alkuperäinen ruotsinkielinen teksti on aseteltu rinnakkain suomennoksen kanssa.¹ Asettelu mahdollistaa molempia kieliä – vaikka heikomminkin – osaavalle taitavan käännökseen ja alkuperäisen runon vertailun. Suomenkielisenä lukijana minua helpotti runon ajatuksen

¹ Aiemmat teokset ovat Ihmiskunnan tulevaisuus - Mänsklighetens framtid (2017) ja Den gåtfulle mannen från ingenstans - Salaperäinen mies ei-mistään (2021).

ymmärtäminen suomennoksen avulla, mutta koin tärkeäksi myös välillä lukea runoja ääneen ruotsiksi ja kuunnella, miltä kauniisti yhteen liitetyt sanat kuulostavat. Vapaamitaisille runoille tyypillisesti runot ovat loppusoinnuttomia, mutta niiden rytmikka syntyy muun muassa toistosta ja sanajärjestyksestä, kuten esimerkiksi seuraavassa runossa:

Hur mycket sand / har knastrat / under mina skor? / Hur mycket regn / har fått mitt hår / att bli lockigt? / Hur mycket vind / har mitt ansikte / öppet mött? / Hur mycket kärlek / har välsignat / min själ?

Kuinka paljon hiekkaa / on narissut / kenkieni alla? / Kuinka paljon sadetta / on saanut hiukseni / kihartumaan? / Kuinka paljon tuulta / ovat kasvoni / avoimesti kohdanneet? / Kuinka paljon rakkautta / on siunannut / sieluani?

Runojen keskeinen teema on olemassaolon syvällinen pohdinta: elämä kaikessa ristiriitaisuudessaan ja ihmeellisyydessään, kuolema arvoituksellisuudessaan ja ehdottomana rajana sekä luonto herkkyydessään, täydellisyydessään ja haavoitettuna:

"Elonmerkit näyttäytyvät / arkisissa asioissa / kadonneissa kuiteissa / repaleisissa sukissa / liian kireissä vaatteissa / loppukesän kuivuudessa / koivun pudonneissa oksissa / pölyssä ja loassa, / ilman arkea / ei ole elämää."

"Puunhaarojen lehdettömät ja alastomat oksat / kätkevät hiljaisen epätoivon ja luottamuksen / puunrungot ovat koko talven / säilyttäneet lannistumattoman arookkuuden / punaruskeus laulaa laulun / kun kevät palaa joka vuosi / maan on vaikea malttaa mielensä / vaihtelevia säitä kohdatessaan."

Kirjoitan tätä arviotani satunnaisena runojen lukijana – en siis millään tavoin runouden asiantuntijana tai tutkijana. Ajattelen, että keskeistä runoissa ovat niiden synnyttämät vaikutelmat ja kokemus siitä, että sanoihin on kätkettynä ja kiteytettynä paljon enemmän kuin vain se, mitä eksplisiittisesti sanotaan. Wahlbeckin teoksesta on vaikea valita esimerkkejä – melkeinpä mikä tahansa hänen runoistaan synnyttää uusia ajatuksia ja tuo mieleen unohdettuja kokemuksia. Vaikka kaikkia siltoja edellä ja jäljempänä sanotun välillä en kaikissa runoissa tavoita, on yksittäisissäkin lauseissa pysäyttäviä oivalluksia ja uudenlaisia tapoja sanoittaa tuttuja ilmiöitä.

"Kuinka voi löytää sisältään luottavaisuuden / kun se voi kera särkyä palasiksi / niin kuin ahdistettu pikkulintuparvi / tai myrskyiset merenaallot kallioihin? / Kuinka voi ottaa huomioon kaikki uhat / ja etenevän ympäristötuhon / menettämättä elämänhaluaan ja huumorintajuaan / arkisissa kohtaamisissa toisten kanssa? Kuinka voi muuttaa oman onnen tavoittelun / avarakatseisuudeksi ja uteliaisuudeksi erilaisuuden edessä / yhtä lailla kuin valmiudeksi auttaa myötätuntoisesti / heti ketä tahansa joka valittaa tai kärsii hiljaa vaieten? / Kuinka voi luoda maailmanlaajuisen liikkeen / joka on poliitikkojen ja vallanpitäjien sivussa / kunnioittamaan ihmiskunnan aitoa yhteisyyttä / rodusta tai uskonnosta riippumatta?"

"Katastrofiolmiuden maailmassa mielikuviutus / lukkiutuu kun sen täytyy pitää kauhukuvat loitolla."

"Omat hengenvedot voivat vaikuttaa kuin joltakin / itsestäänselvältä kun on elossa, mutta muistuttavat / jostakin pyhästä kun on kuollut."

"Jokaisen meren pitäisi olla läsnä kansainvälisissä ympäristökonferensseissa."

"Sekö että lapsi avaa elämässään / inhimillisen olemassaolon koko kirjon mutta aikuinen / on tottunut rajoittamaan elämyksiään ja havaintojaan? - - - Sekö että lapsi koettelee / vanhempiansa ja muiden aikuisten rakkautta kerta / toisensa jälkeen mutta aikuinen ei uskalla kohdata / totuutta siitä, mitä merkitsee muille?"

"- - - kukaan kaupungin / päättäjistä ei ota huomioon / kasvillisuuden kokemuksia / vaan palvelee pelkästään ihmisiä."

Sinulle, joka harvoin päädyt lukemaan runoja, ehdotan: aloita lukeminen kokoelman toisesta teoksesta. Proosarunolla alkavat tekstit ovat sujuvia seurata ja ne johdattelevat kohti tiiviimmän ilmaisun vapaamittaista runoa. Esimerkiksi yksi koskettavimmista kahden runomuodon yhdistelmästä on runo IV, jossa kuoleva ei halua *"vajota äärettömään tyhjiyteen"*, vaan pyrkii pitämään elämästä kiinni:

"Oli ilmeistä että hän kuolisi mutta hän ei halunnut / sitä. Hän tarrautui lapsuusmuistoihinsa ikään kuin ne / olisivat voineet muodostaa suojamuurin lähestyvää / loppua vastaan - - - Hän ei halunnut muuttua / sammuneeksi tietoisuudeksi keiden hyvänsä joukkoon / vaan halusi jatkaa ainoalaatuisten oivallusten ja / erikoisten havainnointien tekemistä. - - - / Kuka katoaa / jos minä katoan? / Mikä loppuu / jos elämä loppuu? / Miksi on kuolema / eikä vain syntyä? / Minne ihminen / joutuu annettuaan periksi? - - -"

Monessa runossa välähtää myös kirjailijan pitkä kokemus mielen solmujen ammattilaisena:

"- - - Kuinka / lievittää katkeruutta, jonka valtaan toinen on joutunut sen / jälkeen kun on tullut epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi, / alistetuksi, syrjäytetyksi ja hylätyksi?"

Kokoelman toisen osan runossa XIX näyttäytyy parhaiten se, mikä mielestäni kaikkia teoksen runoja yhdistää; kokemus siitä, miten suuri näyttäytyy pienessä; elämä arkisissa toimissa, kokonaisuus yksityiskohdissa:

"- - - yllättävät havainnot / herättävät tarkkaavaisuuden / huomaamaan maagisen / kokonaiskuovan yksityiskohdat - - -"

Päivi Kangas

Wahlbeckin runotrilogian keskiössä on luonto, joka näyttäytyy jatkuvuuden symbolina. Ihminen on runoissa tietämättömyydessään ja keinottomuudessaan tuhoava subjekti, joka tasapainoilee mitättömyyden ja huumaavan kaikkivoipaisuuden välillä. Kokoelman ensimmäisessä teoksessa *Kaikesta, ei mistään ja jostakin* puhutaan paljon säästä - se on kieli, jonka tunnemme ja joka tarjoaa lukemattomia mahdollisuuksia erilaisille allegorioille.

Luonnon oma kiertokulku horjuu ihmisen käsissä, ja yksilötasolla ihmissuhteiden aallokoissa syntyy yllättäviä myrskyjä. Lyyrinen minä keskustelee ympäristönsä kanssa ja etsii sieltä salaisia merkkejä. Välillä luonnolliset ja luonnottomat asiat kohtaavat ja haastavat pohtimaan rakentamamme keinotekoisien maailman merkityksiä: *"Miksi sää ei tunne mitään/ ja miksi autosta huolehditaan."*

Teos piirtää idyllin pihapuineen ja lintuineen. Tietyt motiivit toistuvat – syreenit, puutarha, auto ja koti. Kieli on arkista ja konstailematonta, toisteisuus tempaa mukaansa mutta paikoin myös puuduttaa. Runot ovat vailla nimiä, jatkumo arvailuja ja retorisia kysymyksiä. Jossain uinuvan arjen taustalla vaanii alituinen katastrofin mahdollisuus. Idylli tempaistaan lyyrisen minän ulottumattomiin, uhkakuvat ottavat ajatuksista vallan.

Vaikka kieli on pelkistettyä, sisällössä ei kaihdeta suuria yhteiskunnallisia teemoja. Teoksessa esitetään filosofisia pohdintoja, jotka käsittelevät suurelta osin ihmiskunnan kamppailua ilmastonmuutosta vastaan. Runot heijastavat kaipuuta perusasioiden äärelle. Runoissa on paikoitellen minäkertojan näkökulma, mutta suurimmaksi osaksi ne on kirjoitettu kolmannessa persoonassa. Teos osallistuu ympäristökeskusteluun kannustaen kohtuulliseen elämäntapaan ja harmoniaan ympäröivän maailman kanssa. Tekstissä tuodaan esille sekä yksilön että päättäjiensä sekä uskonnollisten yhteisöjen rooli näissä kysymyksissä.

Välillä hyvän elämän ohjenuorat tuntuvat aikamme ironiseen ilmaisuun tottuneesta lukijasta jopa vaivaannuttavilta, mutta ajatusten oikeamielisyyttä ja kauneutta on kyynisimmänkin mahdoton kiistää. Ehkä ehdottoman rakkauden kieli on oikotie suoraan tunteisiin? Parhaimmillaan ihmismielen tutkijan kynästä syntynyt teos puhuttelee lukijaansa lempeän napakasti kyseenalaistaen vahingollisia tapoja ja tottumuksia niin kuin taitava terapeutti vain voi.

Kokoelman toinen teos *Epätodennäköisiä kuvitelmia* on luonteva jatkumo edeltäjälleen. Wahlbeck on ottanut kuitenkin enemmän vapauksia tyyliin suhteen. Teksteissä on jopa raamatullisia sävyjä. Proosarunona alkavat tekstit keikahtavat loppua kohden eri asentoon, virkkeet asettuvat vapaampaan runomuotoon. Tunnelma tiivistyy entisestään, paratiisiin luikertelee käärme.

Runot ovat edelleen nimettömiä, mutta tällä kertaa ne on numeroitu. Tuokiokuvien lisäksi teksteissä luonnostellaan erilaisia henkilöitä ja tuokiokuvia tehostettuna unenomaisilla fantasiaelementeillä. Runot väreilevät inhimillisen ja epäinhimillisen

rajapinnoilla. Yllättävät personifikaatiot värittävät tapahtumia maagisen realismin suuntaan. Kuten teoksessa todetaan "*Elottomilla esineillä on salainen sielu*".

Kirjoittaja käyttää taitavasti vastapareja tehostamassa ilmaisuaan. Läsä ovat pehmeä ja kova, vanhuus ja lapsuus, elämä ja kuolema, menneisyys ja tulevaisuus. Satunnaiset säkeet jäävät suomennoksen suhteen haparoiviksi muutamien merkityksensä muuttaneiden sanojen vuoksi, mutta pääosin rytmi säilyy halki teoksen. Teos on ylistys sattumanvaraisuudelle - mitä tahansa voi tapahtua. Osa sattumista on onnellisia, osa onnettomia. Ulkoinen maailma toimii ehkä tietyissä rajoissa, mutta sisäinen maailma tekee mahdottomasta mahdollista. Unikuviissa pieni ihminen voi syleillä avaruuksia ja matkata kohti itsensä äärilaitoja.

Epätodennäköisiä kuvitelmia puhuu myös muunlajisten puolesta. "*Karhut, hirvet ja sudet vihjaavat toisilleen metsästäjien liikkumisesta metsässä koska niillä on hallussaan yhä rajoitetumpi määrä seutuja.*" Kauniissa kuvitelmissa ihminen kuuntelee luontoa, käy sen kanssa syvämietteisiä keskusteluja. Reaalimaailmassa ihmiset pakenevat ilmastonmuutosta lentämällä ulkomaille.

Teoksen yhteisenä nimittäjänä näyttäytyy salattu kaipuu yhteyteen toisten elollisten ja ympäröivän maailman kanssa, mutta yhteyden löytymisen esteenä ovat pelko ja katkeruus. Sattumien ohella teoksessa ollaan erilaisten risteyskohtien äärellä, katkeroituako menneistä vääryyksistä vai ollako kiitollinen kaikesta hyvästä mitä on saanut?

Kokoelman viimeinen ja sivumäärällisesti lyhyin teos *Kuolemaan saakka kestävä aito kaipa*us nivoo langanpäitä yhteen. Teos alkaa kuvauksella lapsen syntymästä: "*Lapsi odottaa, että saisi saapua / Joka solu tuikkii signaaleja ja lähettää ystävällisiä signaaleja kauas ympärille. - - - Jääpeitteiset maisemat haluavat pitää huolta jääkarhuista ja muista eläimistä kuten ihminen pitää sylilapsestaan.*" Uuden elämän syntyminen on juhlavaa ja enteilee toivoa, mutta sen pyhyys hautautuu tekemättömien töiden, roskapussien ja monenkirjavien odotuksien alle.

Wahlbeckin kunnianhimoisen trilogian kolmas teos nivoo aiemmin raotettuja teemoja yhteen, lähestyen kujeilevasti autofiktiota.

"Tuleeko pojasta ammattiauttaja, koska hän itse jo vastasyntyneenä on saanut kokea, että maailma ei aina osaa aavistaa hänen tarpeitaan. kärsimyksiään tai eksyneisyyttään? / Tuleeko pojasta sellainen, joka taistelee suojellakseen luontoa, eläimiä ja kaikkia ihmisiä koska hänen kätensä tuntuivat tarttuvan asioihin kuin ne jo haluaisivat puuttua asioihin ja saada aikaan jotain arvokasta? / - - Tuleeko pojasta sellainen, joka kokee lukemattomia teknisiä, taloudellisia tai ympäristöön kohdistuvia uhkia ja romahduksia koska hän koko ajan tiedostamattaan huomaa jokaisen levottomuuden merkin äänensävyssä ja jokaisen huolestuneen tunnelman, joka piilee näennäisen rauhallisuuden takana?"

Teoksen nimi tulee yhä ymmärrettävämmäksi, kun runot hahmottelevat kuvaa yksilöstä, jolla on synnynnäinen kaipuu aitoon yhteyteen. Runo alleviivaa empatian merkitystä ihmisenä kasvamisessa. Teos käsittelee paitsi syntymän ihmettä, myös elämänkaarta kokonaisuudessaan. Runoissa muistellaan menneitä ja toisaalta mietitään, millainen maailma odottaa lasta, joka ottaa ensimmäisiä henkäyksiään turvallisen kohdun ulkopuolella.

Runojen tempo kiihtyy loppua kohden, kysymysten tulva hengästyttää. Lyyrinen minä puhuttelee lukijaa suoraan, vapauttaen ihmispolon jumalan roolista mutta vaatién vastuun ottamista. "*Muista se minkä muistat / Tee parhaasi.*" Vaikka psykologin ja milleniaaliräppäriin rinnastaminen saattaa kalskahtaa kaukaiselta, mieleen tulee toinen porvoolainen, **Paperi T**, jonka viimeisimmän albumin (*Joka päivä jotain katoaa* 2023) keskeinen oivallus on "*Sä oot tärkeä/ sä tuut unohtuu.*"

Pihoilla, puutarhoissa ja päiväunissa viipyileviä runoja voisi lukea riippumatossa, kun jossain kaukana maailma palaa. Runokokoelma muodostaa ihmisen kuolintanssin, jossa kauheimpana kohtalona ei näyttäydy vääjäämätön loppu, vaan elämätön elämä.

Noora Lindroos

